

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY-NC-ND

УДК 37.035.6:930(477+438)

DOI 10.69550/3041-1467.9.357794

Лідія ЛАЗУРКО

докторка історичних наук, професорка, професорка кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Лесі Українки, 46, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (lazurkol@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-9748-9249

ResearcherID: D-4089-2019

Lidii LAZURKO

PhD hab. (History), Professor, Department of Ukrainian History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 46 Lesia Ukrainka Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (lazurkol@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Лазурко, Л. (2026). Історичні та культурні засади патріотичного виховання: порівняльний огляд сучасних української та польської моделей. *Axis Europa, Special Issue 2*, 78–87. doi: 10.69550/3041-1467.9.357794

Bibliographic Description of the Article: Lazurko, L. (2026). Istorychni ta kulturni zasady patriotychnoho vykhovannia: porivnialnyi ohliad suchasnykh ukrainskoi ta polskoi modelei [Historical and Cultural Foundations of Patriotic Education: A Comparative Review of Contemporary Ukrainian and Polish Models]. *Axis Europa, Special Issue 2*, 78–87. doi: 10.69550/3041-1467.9.357794 [in Ukrainian].

**ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ ОГЛЯД СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКОЇ
ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОДЕЛЕЙ**

Анотація. У статті досліджено особливості національно-патріотичного виховання в Україні та Польщі в умовах сучасних глобалізаційних і геополітичних викликів. **Метою роботи** є порівняльний аналіз концептуальних підходів до формування патріотизму в обох країнах, виявлення їхніх спільних і відмінних рис, а також окреслення основних тенденцій розвитку. **Методологічною основою дослідження** стали системний, порівняльний і культурологічний підходи, що дозволили розглянути національно-патріотичне виховання як комплексне соціокультурне явище. **Наукова новизна** полягає в тому, що здійснено одну з перших спроб порівняння чинних моделей національно-патріотичного виховання в Україні та Польщі. **Висновки.** Встановлено, що українська модель характеризується орієнтацією на демократичні цінності, права людини, громадянську активність і полікультурність, а також включає посилений військово-патріотичний компонент, зумовлений сучасними безпековими викликами. Важливими інструментами виступають історична пам'ять і формування національної ідентичності на основі тягlosti державотворчих процесів. Польська

модель, натомість, характеризується як така, що має виразну морально-традиціоналістську спрямованість, базується на релігійних і культурних цінностях та підкреслює пріоритет нації над державою. Значну роль у ній відіграють сім'я, церква та історична пам'ять як джерело моральних орієнтирів.

Спільними рисами обох систем є визнання патріотизму фундаментальною суспільною цінністю, орієнтація на формування свідомого громадянина та комплексний характер виховного процесу. Водночас виявлено суттєві відмінності у ціннісних орієнтаціях, розумінні ролі держави й народу, а також підходах до культурного різноманіття. Обґрунтовано, що ці відмінності зумовлені історичними, політичними та соціокультурними чинниками. Зроблено висновок про доцільність взаємного врахування позитивного досвіду з метою вдосконалення національних моделей патріотичного виховання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, патріотизм, громадянська освіта, Україна, Польща, національна ідентичність.

HISTORICAL AND CULTURAL FOUNDATIONS OF PATRIOTIC EDUCATION: A COMPARATIVE REVIEW OF CONTEMPORARY UKRAINIAN AND POLISH MODELS

Abstract. *The article examines the features of national-patriotic education in Ukraine and Poland in the context of contemporary globalization and geopolitical challenges. The aim of the study is to provide a comparative analysis of conceptual approaches to the formation of patriotism in both countries, to identify their common and distinctive features, and to outline key development trends. The methodological framework is based on systemic, comparative, and cultural approaches, which allow national-patriotic education to be considered as a complex socio-cultural phenomenon. The scientific novelty lies in the fact that, for the first time, an attempt has been made to compare the existing contemporary models of national-patriotic education in Ukraine and Poland. The study shows that the Ukrainian model is characterized by its orientation toward democratic values, human rights, civic engagement, and multiculturalism, as well as by a strengthened military-patriotic component caused by current security challenges. Historical memory and the formation of national identity based on the continuity of state-building processes play a significant role. In contrast, the Polish model demonstrates a pronounced moral-traditional orientation, grounded in religious and cultural values, and emphasizes the primacy of the nation over the state. Family, church, and historical memory as a source of moral guidance are key elements of this system. Common features of both models include the recognition of patriotism as a fundamental social value, a focus on shaping a conscious citizen, and the comprehensive nature of educational practices. At the same time, significant differences are observed in value orientations, interpretations of the relationship between the state and the nation, and approaches to cultural diversity. These differences are обусловлен by historical, political, and socio-cultural factors. The study concludes that mutual consideration of positive experiences may contribute to improving national models of patriotic education.*

Keywords: national-patriotic education, patriotism, civic education, Ukraine, Poland, national identity.

Постановка проблеми. У сучасних умовах геополітичної нестабільності та трансформації суспільних цінностей питання національно-патріотичного виховання

набуває особливої актуальності. Для держав, що мають складну історію становлення державності та перебувають у стані переосмислення власної ідентичності, формування патріотизму є не лише педагогічним, але й стратегічним завданням. Україна, яка переживає етап державотворення в умовах зовнішньої агресії та внутрішніх трансформацій, активно формує нову концепцію національно-патріотичного виховання, що базується на поєднанні національних і європейських цінностей. Водночас Польща, яка має більш усталену традицію державності після відновлення незалежності у ХХ ст., розвиває власну модель патріотичного виховання, глибоко закорінену в історії, релігії та національній культурі. Ближче ознайомлення з цією опрацьованою впродовж тривалого часу моделлю дає можливість більш прискіпливо оцінити специфіку власного руху до розуміння важливості патріотизму, його базовості у системі суспільних цінностей.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Джерельною базою дослідження стали концептуальні документи та теоретичні тексти, що визначають засади патріотичного виховання в Україні та Польщі.

Вітчизняна історіографія приділяє обмежену увагу зарубіжному досвіду національно-патріотичного виховання, зосереджуючись переважно на країнах Західної Європи та пострадянського простору. О. Діденко аналізує підходи до патріотичного виховання у деяких країнах пострадянського простору (в Білорусі, Узбекистані, Казахстані та Грузії), а також окремі практики в Китаї та США, підкреслюючи, що рівень патріотизму не завжди корелює з ефективністю державних програм, проте роль держави у формуванні політики виховання громадянина-патріота є беззаперечною (Діденко, 2014).

Зі свого боку, О. Бояринцев акцентує на американському досвіді, досліджуючи практики, що застосовуються в різних штатах США. Він відзначає чітку організацію системи патріотичного виховання та ефективну взаємодію державного і приватного секторів із освітніми й релігійними установами (Бояринцев, 2014). Низка українських науковців з'ясували зміст і форми патріотичного виховання та початкової військової підготовки дітей і молоді в країнах Балтії (Галів, Бурдяк, 2025; Шаравара, 2025; Юзич, 2020), Україні (Галів, Свйонтик, 2023; Галів, Фролов, Онищак, 2025; Дворянин, Галів, Волошин, 2025; Галів, Пантюк, 2026), а також у Китайській Республіці (Тайвань) (Галів, Ільницький, 2025).

До проблеми патріотичного виховання у Польщі звертався В. Волков, зосереджуючись на аналізі ключових нормативно-правових актів останнього десятиліття, спрямованих на виховання патріотизму. Зокрема, він виокремив основоположні світоглядні засади та ключові підпункти основних строкових програмних документів (Волков, 2020). Отже, проблематика досвіду народів Центрально-Східної Європи, зокрема Республіки Польща, у національно-патріотичному вихованні залишається недостатньо висвітленою в сучасному українському науковому просторі.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу систем національно-патріотичного виховання в Україні та Польщі, виявлення їхніх спільних і відмінних рис, а також визначення основних тенденцій розвитку.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Методологічною основою статті є системний, порівняльний та культурологічний підходи. Порівняльний аналіз дає змогу виявити специфіку кожної моделі, тоді як системний підхід розглядає національно-патріотичне виховання як комплексне явище, що охоплює освітню, соціальну та культурну сфери.

Виклад основного матеріалу. Національно-патріотичне виховання в Україні визначається як системна, цілеспрямована діяльність державних органів, освітніх установ, громадських організацій та сім'ї, спрямована на формування громадянина-патріота, здатного до активної участі в житті держави та захисту її суверенітету. Ця проблема на державному рівні особливо гучно почала артикулюватися після початку російсько-української війни у 2014 р. У «Концепції національно-патріотичного виховання ...» 2015 р. це поняття визначалося як: «Комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» (Концепція, 2015).

Однією з ключових особливостей української моделі стала її комплексність, що уможливило охопити кілька взаємопов'язаних напрямів: громадянсько-патріотичний, духовно-моральний та військово-патріотичний. Особливої ваги набув військово-патріотичний компонент, що обумовлено сучасними безпековими викликами. Відповідно до цієї концепції, зміст виховання базується на таких цінностях, як демократія, права людини, верховенство права, свобода, відповідальність і толерантність (Концепція, 2015). Особливо важлива роль надається формуванню громадянської активності та участі у суспільному житті.

Одним із ключових інструментів виховання у Концепції визначалася історична пам'ять з особливим акцентом на героїчні сторінки боротьби українського народу за незалежність – від княжої доби та козацтва до сучасних подій, що має сприяти формуванню національної ідентичності та усвідомленню тягlosti державотворчих процесів (Бевз, 2023, с. 25). Особливістю української концепції став принцип полікультурності, що передбачає повагу до культурного різноманіття та інтеграцію в європейський і світовий простір. Такий підхід дає підставу розглядати патріотизм не як ізольоване явище, а як складову глобального громадянства (Закон України, 2023).

Натомість польська модель патріотичного виховання не визначається якимсь окремим законом чи концепцією, а є інтегрованою в освіту, політику історичної пам'яті та державні програми і поширюється на усі вікові категорії (Patriotyzm jutra, 2017; Program Wieloletni, 2017). Її особливість полягає у тому, що вона охоплює не лише школу, але і вельми широкий соціокультурний простір, спеціально формований через комеморативні практики та інфраструктуру, мас-медійні засоби.

Основними визначальними нормативним документами узаasadнення національно-патріотичного виховання можна вважати Конституцію Польщі та Закон «Освітнє право» (Ustawa, 2016). У останньому окреслюються такі цілі освіти, як формування громадянської позиції, повага до держави, традицій і культури, розвиток національної ідентичності. У цьому законі патріотичне виховання закладене на рівні цілей освіти, але без окремого терміна «національно-патріотичне виховання» (Ustawa, 2016). Також у державному освітньому стандарті (podstawa programowa) є теми про національну ідентичність, історію Польщі, державні символи та патріотичні цінності.

А політика національної пам'яті реалізується через діяльність Інституту національної пам'яті, регламентовану окремим законом.

Вочевидь це зумовлено тим, що польське національно-патріотичне виховання має дуже давню традицію, що фактично, у сучасному вигляді, сформувалася ще в часи діяльності Едукаційної комісії наприкінці XVIII ст. та викристалізувалася упродовж боротьби за незалежність держави у XIX – на початку XX ст. Саме тому польська модель патріотичного виховання має виразний морально-етичний характер. Патріотизм розглядається як чеснота, що полягає у відповідальному ставленні до спільного блага, яким виступає Батьківщина (Jaroszyński, 2009, s. 319). Центральним елементом польської концепції є ідея пріоритету народу над державою, де народ є сувереном, а держава – тільки інструментом реалізації його волі. Такий підхід зумовлює особливе розуміння патріотизму як служіння нації (Tutko, 2010, s. 45–46).

Значну роль у формуванні патріотизму відіграє релігія, зокрема християнство. Польська культура та національна ідентичність тісно пов'язані з релігійною традицією, що знаходить відображення у виховному процесі. Формула «Бог – Честь – Батьківщина» виступає символічним вираженням ціннісної ієрархії. За визначенням М. М. Титка: «У польській історії принцип патріотизму виражався традиційним гаслом: «Бог – Честь – Батьківщина», а це означає, що на першому місці завжди стоїть Бог, тобто Найвище Добро, про яке говорить релігія, потім Честь, тобто моральне благо, до якого чутлива совість, а Вітчизна є спільним благом, що перебуває у сфері спільних релігійних і моральних благ, які дано полякам у рамках рідної культури і в обшарі латинської цивілізації, з якої, зрештою, походить наша національна культура» (Tutko, 2010, s. 48).

Надзвичайно важливе значення у польській моделі займає історична пам'ять у якій події минулого розглядаються джерелом моральних орієнтирів, а за історією закріплюється статус «*magistra vitae*». Особливий акцент робиться на збереженні історичної правди, протидії її викривленню та формуванні національної гідності (Tutko, 2010, s. 51). Тривала відсутність власної держави, а потім і життя в умовах радянського режиму, виробили у польській системі значну увагу до ролі сім'ї, церкви та громадських інституцій у вихованні патріотизму. Церква стала невід'ємною частиною польської культури навіть для тих, хто не є воцерковленими, але дотримуються польських релігійних традицій у родині (Tutko, 2010, s. 53).

Важливою рисою є критичне ставлення до ідеологій, зокрема, комунізму та певних форм сучасного лібералізму. Дехто з дослідників проблеми історії польського патріотизму розглядає епоху ПНР винятково непатріотичною, позбавленою такої стрижневої його основи, як суверенність. Саме з огляду на це патріотичне виховання декларується як позаідеологічне, хоча фактично спирається на чітко визначену систему цінностей (Kolmann, Foldyna, 2018, s.14).

Порівнюючи ці дві системи патріотичного виховання, що оформилися в Україні і Польщі, можемо констатувати, що вони мають спільну мету – формування свідомого громадянина-патріота, здатного діяти в інтересах своєї країни, і базуються на визнанні патріотизму як фундаментальної соціальної цінності. Також важливою спільною рисою є використання історичної пам'яті як основного інструменту виховання. В обох випадках історія виступає джерелом прикладів для наслідування та формування національної ідентичності. Окрім того, обидві моделі передбачають комплексний характер виховання, що охоплює різні соціальні інститути: сім'ю, освіту, державу та громадянське суспільство.

Водночас окреслимо й відмінності, однією з ключових з яких є ідеологічна основа. Українська модель орієнтується на демократичні та європейські цінності, тоді як польська – на традиційні моральні та релігійні засади. Істотно відрізняється і розуміння співвідношення між державою та народом. В Україні у межах офіційної політики значна увага надається державі як інституції, тоді як у Польщі пріоритетним визнається народ (нація). Суттєвою є також різниця у ставленні до культурного різноманіття. Українська модель підкреслює полікультурність і толерантність, тоді як польська – єдність національної культури.

З огляду на безпекову ситуацію військовий компонент в українській системі на сучасному етапі має реальний практичний і актуальний характер, натомість у Польщі він більше пов'язаний із історичною пам'яттю та символічними аспектами вшанування звитяжців, наприклад, таких борців за незалежність, як Тадеуш Костюшко чи Юзеф Пілсудський. Проте ситуація в Польщі доволі динамічно змінюється після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну у 2022 р. і у польській школі триває зміщення акцентів Громадянської освіти з проблем безпеки життєдіяльності до здобуття навичок військового-оборонного спрямування (Лазурко, 2025a; Лазурко, 2025b).

Порівняльний аналіз засвідчує, що відмінності між системами зумовлені історичними, політичними та соціокультурними чинниками. Україна, перебуваючи в умовах активного державотворення та зовнішньої загрози, формує модель, орієнтовану на мобілізацію суспільства та захист держави. Польща, маючи досвід відносно стабільного розвитку в останні десятиліття, акцентує увагу на збереженні традицій і моральних цінностей. Її модель є більш консервативною та спрямованою на підтримання національної ідентичності. Водночас обидві системи мають потенціал для взаємного збагачення. Українська модель може перейняти більшу увагу до морально-етичного аспекту, тоді як польська – до розвитку громадянських компетентностей і відкритості до мультикультурного середовища.

Висновки. Національно-патріотичне виховання в Україні та Польщі має спільну мету, але реалізується через різні концептуальні підходи. Українська система характеризується демократичною, громадянською та відкритою орієнтацією, натомість польська – морально-традиціоналістською та національно зорієнтованою. Основні відмінності полягають у ціннісних орієнтаціях, розумінні ролі держави і народу, значенні релігії та основних підходах до трактування культурного різноманіття.

Уважасмо, що у сучасних умовах ефективна система національно-патріотичного виховання повинна поєднувати традиції з інноваціями, забезпечуючи формування громадянина, здатного не лише зберігати національну ідентичність, але і діяти в нестабільному глобалізованому світі, де непряма загроза є не менш важливою, ніж безпосередня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Бевз, Т. (2023). Національно-патріотичне виховання в Україні: нормативно-правові засади. *Українознавство*, 4, 24–40. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/293204>

Бояринцев, О. (2014). Патріотичне виховання у США: досвід для України. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*, 1–2, 159–166.

Волков, В. (2020). Національно-патріотичне виховання: сучасний зарубіжний досвід для України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, 28, 31–35. DOI: <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2020.28.4>

Галів, М., Бурдяк, Р. (2025). Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок XXI ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 88(1), 25–38. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-1-4>

Галів, М., Ільницький, В. (2025). Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку XXI ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 91(1), 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>

Галів, М., Свйонтик, О. (2023). Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*, 3(211), 25–31. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194>

Галів, М., Пантюк, Т. (2026). Початкова військова підготовка в Естонській Республіці: позашкільний компонент. *Молодь і ринок*, 1, 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450>

Галів, М., Фролов, М., Онищак, В. (2025). Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець XX – початок XXI ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 86(1), 29–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-1-4>

Дворянин, П., Галів, М., Волошин, О. (2025). Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 89(1), 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

Діденко, О. (2014). Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. *Аспекти публічного управління*, 3–4, 52–59.

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. (2015). Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>

Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. (2022). Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Лазурко, Л. (2025a). Військова освіта у школі як складова національної безпеки: польський досвід (2013–2022). *Вісник науки та освіти*, 10 (40), 1863–1873. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-1863-1873](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-1863-1873)

Лазурко, Л. (2025b). Система шкільної та позашкільної військової підготовки в сучасній Польщі. *Вісник науки та освіти*, 7(37), 1393–1404. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-1393-1404](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-1393-1404)

Jaroszyński, P. (2009). Patriotyzm. *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, (vol. 10 (Supplement), pp. 319–321). Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu.

Kolmann, P., Foldyna, L. (2018). Istota wychowania patriotycznego. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*, 4, 13–19.

Kryńska, E. J., Dąbrowska, J., Szarkowska, A., Wróblewska, U. (Red.). (2009). *Patriotyzm a wychowanie*. Białystok: Trans Humana, 709 s.

Patriotyzm jutra (Regulamin). (2017). URL: http://muzhp.pl/files/upload/patriotyzm_jutra/patriotyzm_jutra_2017_regulamin.pdf. (дата звернення 13.03.2026).

Program Wieloletni Niepodległa na lata 2017–2021. (2017). Warszawa, 84 s. URL: https://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/ogloszenia/2017/20170201_Projekt_Programu_Wieloletniego_NIEPODLEGLA_na_lata_2017-2021_do_konsultacji.pdf

Tytko, M. M. (2010). Wychowanie patriotyczne w Polsce XXI wieku. *Wartości, rodzina, szkoła. Patriotyzm na co dzień i od święta. Materiały z konferencji na temat edukacji patriotycznej i obywatelskiej*. Kraków: 8 czerwca 2010 roku, pod red. W. Balińskiego, (pp. 45–50). Kraków: Księgarnia Akademicka.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe. (2016). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000059>

REFERENCES

Bevz, T. (2023). *Natsionalno-patriotyczne vykhovannia v Ukraini: normatyvno-pravovi zasady* [National-patriotic education in Ukraine: legal and regulatory framework]. *Ukrainoznavstvo*, 4, 24–40. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/293204> [in Ukrainian].

Boiaryntsev, O. (2014). Patriotyczne vykhovannia u SSHA: dosvid dlia Ukrainy [Patriotic education in the USA: experience for Ukraine]. *Sotsialna robota v Ukraini: teoriia i praktyka*, 1–2, 159–166. [in Ukrainian].

Volkov, V. (2020). Natsionalno-patriotyczne vykhovannia: suchasnyi zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy [National-patriotic education: modern foreign experience for Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filozofsko-politologichni studii*, 28, 31–35. DOI: <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2020.28.4> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Burdiak, R. (2025). Pochatkova zahalnoviiskova pidhotovka v Lytovskii Respublitsi (pochatok XXI st.): rol Lytovskoho Striletskoho Soiuzu [Initial general military training in the Republic of Lithuania (early 21st century): the role of the Lithuanian Riflemen's Union]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 88(1), 25–38. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-1-4> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Ihnytskiy, V. (2025). Pochatkova viiskova pidhotovka u Kytaiskii Respublitsi (Taiwan) na pochatku XXI st. [Initial military training in the Republic of China (Taiwan) in the early 21st century]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 91(1), 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Sviontyk, O. (2023). Osvita yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny: pravovi zasady, problemy, dosvid i zavdannia [Education as a component of Ukraine's national security in the context of the modern Russian-Ukrainian war: legal foundations, problems, experience and tasks]. *Molod i rynek*, 3(211), 25–31. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Pantyuk, T. (2026). Pochatkova viiskova pidhotovka v Estonskii Respublitsi: pozashkilnyi komponent [Initial military training in the Republic of Estonia: out-of-school component]. *Molod i rynek*, 1(245), 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450> [in Ukrainian].

Haliv, M., Frolov, M., & Onyshchak, V. (2025). Pochatkova zahalnoviiskova pidhotovka v Ukraini (kinets XX – pochatok XXI st.): normatyvno-pravove zabezpechennia [Initial general military training in Ukraine (late 20th – early 21st century): legal and regulatory support]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 86(1), 29–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-1-4> [in Ukrainian].

Dvorianyn, P., Haliv, M., & Voloshyn, O. (2025). Pochatkova viiskova pidhotovka molodi v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: za materialamy ukrainskykh ZMI [Initial military training of youth in the context of the Russian-Ukrainian war: based on Ukrainian media materials]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 89(1), 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3> [in Ukrainian].

Didenko, O. (2014). *Zarubizhnyi dosvid patriotychnoho vykhovannia hromadian ta mozhlyvosti yoho adaptatsii v Ukraini* [Foreign experience of patriotic education of citizens and possibilities of its adaptation in Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 3–4, 52–59. [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti». (2023). [Law of Ukraine «On the basic principles of state policy in the field of affirming Ukrainian national and civic identity»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian].

Kontsepsiia natsionalno-priotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy. (2015). [Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine]. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 641 vid 16.06.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> [in Ukrainian].

Kontsepsiia natsionalno-priotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy. (2022). [Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine]. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 527 vid 06.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> [in Ukrainian].

Lazurko, L. (2025). Viiskova osvita u shkoli yak skladova natsionalnoi bezpeky: polskyi dosvid (2013–2022) [Military Education in Schools as a Component of National Security: The Polish Experience (2013–2022)]. *Visnyk nauky ta osvity*, 10 (40), 1863–1873. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-1863-1873](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-1863-1873) [in Ukrainian].

Lazurko, L. (2025). Systema shkilnoi ta pozashkilnoi viiskovoi pidhotovky v suchasni Polshchi [The System of School and Extracurricular Military Training in Modern Poland]. *Visnyk nauky ta osvity*, 7 (37), 1393–1404. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-1393-11404](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-1393-11404) [in Ukrainian].

Jaroszyński, P. (2009). Patriotyzm [Patriotism]. *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, (vol. 10 (Supplement), pp. 319–321). Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu. [in Polish].

Kolmann, P., & Foldyna, L. (2018). Istota wychowania patriotycznego [The essence of patriotic education]. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*, 4, 13–19. [in Polish].

Kryńska, E. J., Dąbrowska, J., Szarkowska, A., & Wróblewska, U. (Ed.). (2009). *Patriotyzm a wychowanie* [Patriotism and education]. Białystok: Trans Humana. [in Polish].

Patriotyzm jutra (Regulamin). (2017). [Patriotism of Tomorrow (Regulations)]. URL: http://muzhp.pl/files/upload/patriotyzm_jutra/patriotyzm_jutra_2017_regulamin.pdf [in Polish].

Program Wieloletni Niepodległa na lata 2017–2021. (2017). [Multiannual Program “Independent” for the years 2017–2021]. Warszawa. URL: https://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/ogloszenia/2017/20170201_Projekt_Programu_Wieloletniego_NIEPODLEGŁA_na_lata_2017-2021_do_konsultacji.pdf [in Polish].

Tytko, M. M. (2010). Wychowanie patriotyczne w Polsce XXI wieku [Patriotic education in Poland in the 21st century]. In: *Wartości, rodzina, szkoła. Patriotyzm na co dzień i od święta* [Values, family, school. Patriotism in everyday and festive life], (pp. 45–50). Kraków. [in Polish].

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe. (2016). [The Act of 14 December 2016 – Education Act]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000059> [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 13 листопада 2025 р.

Стаття рекомендована до публікації 19.03.2026.

Стаття опублікована 30.04.2026.